

ทุนทางสังคมกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ของชุมชนย่านเยาวราช

อรรรรณ แซ่ว่าง^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องทุนทางสังคมกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนย่านเยาวราช มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานะของทุนทางสังคมที่มีผลต่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช 2) ศึกษาองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช และ 3) ศึกษาวิธีการนำทุนทางสังคมมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน

ผลการศึกษาพบว่า สถานะทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช ได้แก่ มิติบรรทัดฐาน โดยการปฏิบัติตามกฎระเบียบ เพื่อรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน มิติความไว้วางใจ เป็นการให้เครดิตกันทางการค้า คู่ค้ามีความซื่อสัตย์ต่อกันไว้วางใจกัน มิติเครือข่าย เห็นได้จากการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนย่านเยาวราช โดยอาศัยองค์ประกอบของทุนทางสังคมในชุมชนเยาวราช เช่น ระบบเครือข่าย วัฒนธรรมและประเพณี ค่านิยม และความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ส่วนวิธีการนำทุนทางสังคมมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนในระดับครอบครัว พบว่ามีการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ มีคุณธรรมจริยธรรม ไว้วางใจกัน มีการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาเพื่อให้พึ่งพาตนเองได้ ในระดับชุมชน พบว่าผู้นำชุมชนเป็นที่ไว้วางใจของสมาชิกชุมชน สร้างเครือข่าย บรรทัดฐานเพื่อช่วยเหลือพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น และในระดับกลุ่ม/ องค์กร มีการรวมกลุ่มบนความไว้วางใจ และเป็นเครือข่ายทางสังคมภายใต้กฎกติกาบรรทัดฐานเดียวกัน

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ชุมชน

^๑ นักศึกษาปริญญาโท คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ E-mail: ruong_latpx53@hotmail.com
วันที่รับบทความ: 18 มกราคม 2563 วันที่แก้ไขบทความ: 30 มกราคม 2563 และวันตอบรับบทความ: 11 กุมภาพันธ์ 2563

Social Capital and Economic Strength of Chinatown Community

Orawan Saewang^a

Abstract

This article is part of a research on social capital and economic strength of Chinatown community. The objectives of this study were 1) to study the status of social capital that affects the economic strength in Chinatown community, 2) to study the composition of the social capital that strengthens the economy in Chinatown community, and 3) to study the method of applying social capital used to strengthen the economy in Chinatown community. This study was based on the qualitative research approach. The data were collected from documents and in-depth interviews with 15 key informants.

The results of this research reveal that the social capital status that affects the economic strength in the Chinatown community is the norm dimension by complying with regulations to preserve the culture and traditions of the community. The trust dimension is a commercial credit partners are honest with one another and trust each other. Network dimension can be seen from the group activities together resulting in strength of the community. Using components of social capital in the Chinatown community, such as the kinship system culture and traditions, values, and knowledge of wisdom is factor that contributes to economic strength. As the methods of using social capital to strengthen the economy in the community at the family level, the research shows that the children are taught to comply with regulations. They have morality, ethics, trust, and can transfer the knowledge and wisdom for self-reliance at the community level. Also, the research shows that community leaders are trusted by community members creating network norms to help and to improve the community at the group or organization level. There is integration on trust and it is a social network under the same norm rules.

Keywords: Social Capital, Economic Strength, Community

^a Master Student, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration, E-mail: ruong_latpnx53@hotmail.com

Received: 18 January 2020, Revised: 30 January 2020, Accepted: 11 February 2020

บทนำ

การเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยของชาวจีนนั้น มีปรากฏหลักฐานการติดต่อสัมพันธ์ที่ยาวนาน และต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ โดยมีสาเหตุของการอพยพมาหลายประการ เช่น ปัญหาความหนาแน่นของประชากรในประเทศจีน ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างยากลำบากยากจนอดอยากจากภัยแล้ง รวมถึงปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาทางการเมือง เป็นต้น อพยพเข้ามาโดยเรือสำเภาขนาดใหญ่ ตามเส้นทางลำน้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่กลอง ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองใหญ่ในประเทศไทย เช่น จังหวัดชลบุรี จันทบุรี กรุงเทพมหานคร และฉะเชิงเทรา เป็นต้น โดยพื้นที่บริเวณสำเพ็งและเยาวราชในกรุงเทพฯ เป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ที่มีอายุเก่าแก่และยาวนานกว่ากรุงเทพมหานครเสียอีก ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 – รัชกาลที่ 5 มีการขยายตัวของชุมชนชาวจีนในพื้นที่นี้ (Supang Chantavanich, 2007) จากเอกสารทางวิชาการของ จี วิลเลียม สกินเนอร์ มีบันทึกข้อมูลทางสถิติว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. 2460 มีจำนวนคนจีนในประเทศไทยจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว และชาวจีนฮกเกี้ยน ถัดมาคือชาวจีนไหหลำ ชาวจีนกวางตุ้ง และชาวจีนแคะ ตามลำดับ (Natthicha Kongprakob, 2017)

การอพยพของชาวจีนมีความเกี่ยวข้องกับสายสัมพันธ์ทางเครือญาติและสังคมของชาวจีน เมื่อชาวจีนอพยพไปยังดินแดนต่าง ๆ มักจะเลือกอพยพหรือโยกย้ายไปยังชุมชนที่ชาวจีนกลุ่มเดียวกับตนอาศัยอยู่ด้วยกันจำนวนมาก หรือมีบทบาทสำคัญอยู่ในดินแดนนั้น ๆ (Darunee Kaewmuang et al, 1999) และเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงญาติมิตรและภาษาของชาวจีนโพ้นทะเลช่วยให้การทำธุรกิจข้ามพรมแดนเป็นไปอย่างง่ายดายมากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ในเครือญาติดังกล่าวทำให้เกิดความไว้วางใจและการไหลเวียนของข้อมูลทางการค้าภายในเครือข่ายเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว ประกอบกับความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงช่วยส่งเสริมความร่วมมือทางการค้าระหว่างประเทศที่เป็นเศรษฐกิจเกิดใหม่ ซึ่งกฎระเบียบทางการค้ายังไม่เข้มแข็ง แรงงานชาวจีนโพ้นทะเลมีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศเจ้าอาณานิคมซึ่งขาดแคลนแรงงาน

“เยาวราช” ถนนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานแห่งนี้ ถูกสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2434 – พ.ศ. 2443 เพื่อให้เยาวราชเป็นสถานที่สำหรับส่งเสริมการค้า เดิมชื่อ “ถนนยุพราช” และได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า “ถนนเยาวราช” ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนที่ใหญ่ที่สุดในเมืองไทย จัดเป็นย่านธุรกิจการค้า การเงิน การธนาคาร ร้านทอง ภัตตาคาร ร้านอาหาร ร้านค้าต่าง ๆ อีกมากมาย รวมทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ถนนเยาวราชมีจุดเริ่มต้นที่คลองรอบกรุงตรงข้ามป้อมมหาไชย ตัดลงไปทางทิศใต้ บรรจบกับถนนจักรวรรดิ เรียกว่า “สี่แยกวัดตึก” ผ่านถนนราชวงศ์ เรียกว่า “สี่แยกราชวงศ์” ซึ่งจะไปบรรจบกับถนนเจริญกรุงก่อนถึงวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร

ตั้งแต่การอพยพมาจากโพ้นทะเลมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้เยาวราชเป็นย่านธุรกิจที่มีเงินไหลเวียนเข้าออกอย่างไม่ขาดสายยาวนานกว่า 100 ปี เป็นชุมพลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทย และด้วยลักษณะการรวมกลุ่มที่โดดเด่น มีการรวมกลุ่มในรูปขององค์กรการค้า และองค์กรทางสังคม โดยผ่านแซ่ ผ่านความเป็นท้องถิ่นเดียวกัน ผ่านสำเนียงพูด ผ่าน

องค์กรการกุศล ทำให้คำสั่งสอน ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียม พิธีปฏิบัติถูกถ่ายทอดมายังชนรุ่นหลังรุ่นแล้วรุ่นเล่า คุณลักษณะที่ชัดเจนประการหนึ่งของคนเชื้อสายจีน คือ ความขยัน อดทนอดกลั้น ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในไทยมีความอยากจนและขาดแคลนด้านการศึกษา แต่อาศัยความขยัน อดทนอดกลั้น จนสามารถก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาเป็นเจ้าของกิจการได้เป็นจำนวนมาก และกิจการจำนวนหนึ่งเติบโตขึ้นเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ จากทั้งหมดที่กล่าวมานั้น สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดจากลักษณะการรวมกลุ่มและลักษณะการประกอบธุรกิจที่โดดเด่นของคนจีน คือ ทูทางสังคม ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการช่วยขับเคลื่อนธุรกิจของคนจีนให้เข้มแข็งและประสบความสำเร็จ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่งว่าในชุมชนย่านเยาวราชมีสถานะของทูทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ มีวิธีการนำทูทางสังคมมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนอย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสถานะของทูทางสังคมที่มีผลความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช
- 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของทูทางสังคมที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช
- 3) เพื่อศึกษาวิธีการนำทูทางสังคมมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช

ขอบเขตของการศึกษา

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาสถานะ องค์ประกอบของทูทางสังคมที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนย่านเยาวราช และศึกษาวิธีการนำทูทางสังคมมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช

2) ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ

3) ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้เลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant) โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 15 คน โดยมีเกณฑ์หรือคุณสมบัติเพิ่มเติมที่จำเป็นเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลาย โดยจัดเป็นกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม ดังนี้

3.1 เป็นผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการบริหารเครือข่ายกลุ่มองค์กรในชุมชน จำนวน 5 คน โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลเครือข่าย กลุ่มองค์กรในชุมชนย่านเยาวราชเป็นอย่างดี เป็นผู้เห็นการเปลี่ยนแปลง มีความตื่นตัวเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เป็นคณะกรรมการหรือสมาชิก ไม่น้อยกว่า 5 ปี และเต็มใจให้ข้อมูล

3.2 สมาชิกเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชน จำนวน 4 คน โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ไม่น้อยกว่า 10 ปี เป็นสมาชิกไม่น้อยกว่า 1 ปี และเต็มใจให้ข้อมูล

3.3 บุคคลภายนอกเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชน ได้แก่ คนในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐ จำนวน 6 คน ด้วยวิธีการแบบสนับโอบล้อม โดยมีคุณสมบัติมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชน และเป็นผู้เต็มใจให้ข้อมูล

วิธีการศึกษา

บทความวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยกระบวนการและวิธีการการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) จำนวน 15 คน ร่วมกับการใช้การสังเกตการณ์และการศึกษาทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร ตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) วิเคราะห์ข้อมูลโดยตีความเทียบเคียงทฤษฎีและบริบท

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

นักวิชาการต่างประเทศที่สำคัญและกล่าวถึงทุนทางสังคมมากที่สุด ได้แก่ Pierre Bourdieu (1983) James Coleman (1988) และ Robert Putnam (1993) ได้นิยามและเสนอแนวคิดทุนทางสังคม โดยมุ่งเน้นและให้น้ำหนักกับความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ โดยมีความคาดหวัง (Common) ความไว้วางใจ (Trust) และค่านิยมร่วมกันซึ่งทุนทางสังคมจะมีความหลากหลายและแตกต่างกันระหว่างชุมชน กลุ่ม เครือข่าย (Worawut Romerattanaphan, 2005)

Putnam (1993 cited in Suwannee Khamman et al, 2008) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริมเกื้อหนุนการร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น โดยเริ่มต้นจากการที่ประชาชนในสังคมมีระบบคิดและค่านิยมที่ตีร่วมกัน ดังนั้น ทุนทางสังคมในรูปเครือข่ายส่งผลให้เกิดการเพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าการทำงานในแบบปัจเจกบุคคล เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือต่างตอบแทน ทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งและมีพลังมากขึ้น เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้เกิดการติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว และมีการนำความสำเร็จในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต

สำหรับคำว่าทุนทางสังคมในประเทศไทย นักวิชาการและนักปฏิบัติในประเทศไทยหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ ประเวศ วะสี (Pravet Wasi, 1998) ได้ให้ความหมายทุนทางสังคมไว้ว่า ทุนทางสังคมคือ ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษา มีวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีประสิทธิภาพในการทำงาน มีการเมืองและระบบราชการที่ดี หากนำเอาทั้งหมดที่กล่าวมานี้มารวมกันจะเป็นการก่อเกิดทุนทางสังคมที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมี “ภูมิปัญญา” ที่เป็นทุนที่สำคัญและเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2000 cited in Athit Budduang, 2011) ได้กล่าวว่า ทุนทางสังคมหมายถึง สถาบันทางสังคมและรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน ชนบทที่ทำหน้าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ ให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนทางสังคม มีบรรทัดฐานทางสังคม และลดความขัดแย้งในชุมชน ในอีกแง่มุมหนึ่ง ทุนทางสังคม คือ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน วิถีความสามารถในการจัดการองค์การของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาพื้นบ้าน

อมรา พงศาพิชญ์ (2000 cited in Pomprapa Sinthunava, 2006) ได้ให้ความหมายคำว่าทูทางสังคมไว้ว่า ทูทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบันและหรือองค์กร ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่มและรูปเครือข่าย รวมทั้งค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชนและประชาสังคม

พรชัย ตระกูลวรานนท์ (2006 cited in Supanee Chaiamphon, 2016) ได้อ้างถึงคำพูดของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ไว้ว่า ทูทางสังคม คือ วิธีคิดและระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความคิดเชิงซ้อน และเกี่ยวข้องกับระบบความรู้และภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มาจำกัดการใช้ความรู้นั้น อาจเป็นรูปของจารีต กฎหมาย หรือเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นต้องมืองค์การที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ และทูทางสังคมในสังคมไทยนั้นอยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ หลักการตอบแทนกัน (Reciprocity) เป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นหลักการที่เน้นความเท่าเทียม และหลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communality) การใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่าง ๆ ร่วมกัน

สรุปได้ว่า ทูทางสังคม หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม และเป็นสิ่งที่จะช่วยประสานกลมกลืนคนในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน โดยคำนึงถึงความไว้วางใจกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่งเสริมเกื้อหนุนกันและกัน บรรทัดฐานหรือระบบความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมในสังคมที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน รวมไปถึงกลุ่มองค์กรและเครือข่ายที่มีอยู่ในชุมชน

แนวคิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

สุชาวดี ศรีสุวรรณภาพ และอิสริยา นิตินันท์ประภาศ (Suchawadee Srisuwankan and Isariya Nitithanprapra, 2003) ได้นิยามความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจไว้ว่า เป็นระบบเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านการผลิตโดยใช้ปัจจัยการผลิตและตลาดภายในประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจมากพอที่จะรองรับหรือจัดการกับความผันผวนภายนอกประเทศ สามารถปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์โลกได้ โดยเฉพาะความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สุชาวดี ศรีสุวรรณภาพ (Suchawadee Srisuwankan, 2005) กล่าวถึงองค์ประกอบความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจไว้ดังนี้

1) การพึ่งตัวเองทางเศรษฐกิจ คือ การที่ระบบเศรษฐกิจสามารถพึ่งตนเองในภาคการผลิตต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยการผลิตทั้งเงินทุน เทคโนโลยี และวัตถุดิบในประเทศอย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างตลาดภายในและภายนอกประเทศ โดยใช้ความร่วมมือพึ่งพาต่างประเทศอย่างรอบคอบ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ประเทศอย่างเต็มที่ จะช่วยให้เศรษฐกิจประเทศไทยพัฒนาได้อย่างมั่นคง การพึ่งพาตนเองด้านการผลิตสามารถวัดได้จากการนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าทุนจากต่างประเทศ และดุลการค้าจะเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของเศรษฐกิจไทยในการพึ่งตนเองทั้งในด้านการผลิตและด้านการตลาด

2) มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ คือ การสร้างขีดความสามารถของระบบเศรษฐกิจในการรองรับจัดการหรือลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกประเทศ เพื่อให้เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและมีเสถียรภาพ ทั้งนี้ ระดับภูมิคุ้มกันสามารถวัดได้จาก หนึ่ง การเปิดประเทศซึ่งจะแสดงถึงความเสี่ยงของการพึ่งพิงการค้าระหว่างประเทศ สอง ดุลการคลัง ที่แสดงฐานะการเงินของรัฐบาล และสาม หนี้ต่างประเทศ ซึ่งแสดงถึงความเชื่อถือในฐานะการเงินของประเทศ

3) การปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์โลก คือ การสร้างสมรรถนะในการแข่งขันให้ทันต่อภาวการณ์โลกที่ไร้พรมแดน ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งก็คือ การปรับตัวทางการผลิต การค้าระหว่างประเทศ และการปรับตัวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และตัวชี้วัดขีดความสามารถและความรวดเร็วของการปรับตัว ได้แก่ ส่วนแบ่งการตลาดสินค้าออกของไทยในตลาดโลก ส่วนตัวชี้วัดความสำเร็จในการปรับตัวหรือขีดความสามารถในการแข่งขัน ได้แก่ ค่าใช้จ่ายทางการวิจัยและพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตรวม

4) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การที่เศรษฐกิจมีความมั่นคงและสามารถดำเนินอยู่ได้โดยอาศัยกลไกกระบวนการทางเศรษฐกิจที่มีความสอดคล้อง สมดุล และมีเสถียรภาพทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อให้มีการจ้างงานเต็มที่ มีเสถียรภาพด้านราคา ด้านการเงิน และด้านการค้าระหว่างประเทศ การวัดการเจริญเติบโตจะวัดได้จากอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจ ส่วนเสถียรภาพภายในวัดได้จากอัตราเงินเฟ้อ และเสถียรภาพภายนอกวัดจากดุลบัญชีเดินสะพัด

5) การกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม คือ การกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งจะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของคนในสังคม โดยวัดได้จากการกระจายรายได้และช่องว่างความแตกต่างของสัดส่วนการถือครองรายได้ระหว่างคนรวยกับคนจน และการวัดความไม่เท่าเทียมของการพัฒนาจะใช้การเปรียบเทียบการกระจายผลตอบแทนในแต่ละสาขาการผลิต

ผลการศึกษา

บริบทพื้นที่ชุมชนเยาวราช

ชุมชนเยาวราชปัจจุบันก่อตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ภายหลังจากที่มีการย้ายราชธานี โดยเดิมที่ชาวจีนโพ้นทะเลเคยตั้งถิ่นฐานบริเวณพระราชวังในปัจจุบัน และต่อมาได้ย้ายชุมชนมาอาศัยอยู่ในพื้นที่วัดคลองสามปลื้ม-วัดคลองสำเพ็ง ชุมชนเยาวราชมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมที่เข้มข้นและมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติค่อนข้างสูง มีการจัดตั้งสมาคมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เป็นทางการ และมีบทบาทต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่ค่อนข้างมาก เพราะว่าชุมชนย่านเยาวราชถือเป็นชุมชนที่มีชาวจีนจำนวนมากอาศัยอยู่ โดยชุมชนจีนแห่งนี้ยังคงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชุมชนตนเองไว้คงอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จาก การสื่อสารระหว่างกันด้วยภาษาจีนแต้จิ๋วของชาวจีนแต้จิ๋วและชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชน อาคารบ้านเรือนที่เป็นตึกแถวเก่าติด ๆ กัน หรือบ้านจีนโบราณอายุกว่า 200 ปี เป็นต้น นอกจากนี้ คนในชุมชนย่านเยาวราชยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของจีนไว้อย่างเคร่งครัด โดยชุมชนเยาวราชถูกขีดเส้นด้วย “วัฒนธรรม” ของบรรพบุรุษอย่างเข้มข้น ประเพณีและวัฒนธรรมเก่า ๆ ของบรรพบุรุษยังคงรักษาอยู่ การไหว้เจ้าตามเทศกาลต่าง ๆ มีเกือบทุกเดือน อย่างเช่น เทศกาลตั้งใจ

เทศกาลตรุษจีน เทศกาลง่วนเซียว เทศกาลเซ็งเม้ง เทศกาลวันไหว้บ๊ะจ่าง วันสารทจีน วันไหว้พระจันทร์ ประเพณีเทกระจาด และเทศกาลเจ เป็นต้น ซึ่งเทศกาลต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้หาได้น้อยมากในชนาฑานทั่วโลก

สถานะของทูทางสังคมที่มีผลต่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช

ในการศึกษาว่า “ทูทางสังคม” มีสถานะหรือความเป็นอยู่อย่างไรในชุมชนนั้น อาจไม่สามารถวัดออกมาเป็นปริมาณได้ เนื่องจากทูทางสังคมส่วนใหญ่มีสภาพเป็นนามธรรม อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาได้พยายามแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่สนับสนุนการมีอยู่ของทูทางสังคมจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยสถานะของทูทางสังคมของชุมชนย่านเยาวราชแบ่งได้เป็น 3 มิติ ดังนี้

1) มิติด้านบรรทัดฐาน คือ แบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ หรือแบบพฤติกรรม กฎเกณฑ์ หรือคตินิยมที่สังคมกำหนดไว้เป็นมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าดีและถูกต้อง แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ วิถีประชาหรือวิถีชาวบ้าน (Folkways) กฎศีลธรรมหรือจารีต (Morals) และกฎหมาย (Laws)

ทูทางสังคมของชุมชนย่านเยาวราชในมิติด้านบรรทัดฐานส่วนใหญ่แสดงออกมาในรูปแบบการทำความดี การปฏิบัติตามกฎระเบียบ เพื่อรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเอาไว้ รวมถึงค่านิยมที่ตังงามในการดำเนินชีวิต เช่น การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ บิดามารดา การเคารพผู้อาวุโส การบริจาคทาน การทิ้งกระจาด การเสียสละเพื่อส่วนรวม ความซื่อสัตย์ เป็นต้น กรณีหากมีคนในชุมชนกระทำผิดกฎกติกา หรือข้อตกลงของชุมชน ซึ่งเป็นการกระทำผิดที่เบา ไม่ร้ายแรง คน ๆ นั้นจะได้รับ การว่ากล่าวตักเตือนจากผู้ใหญ่หรือผู้นำชุมชน หากยังกระทำผิดซ้ำ ๆ อีกจนมีความร้ายแรง จึงจะแจ้งความแก่ตำรวจ เพื่อดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

2) มิติด้านความไว้วางใจ พบว่า ความเชื่อใจ ความไว้วางใจ เป็นพื้นฐานของของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๆ นั้นกับบุคคลอื่น ๆ ที่ปรากฏในรูปแบบสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน

สำหรับความไว้วางใจในชุมชนย่านเยาวราชที่พบ คือ การให้เครดิตกัน เนื่องจากชุมชนเยาวราชเป็นชุมชนค้าขายมาช้านาน การค้าย่อมต้องมีการให้เครดิตแก่กัน แต่คู่ค้าย่อมต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกันจึงจะเกิดความเชื่อใจและไว้วางใจ อย่างเช่นกรณีของเจ้าของร้านขายอาหารเจ และเปิดโก๊ะพะโล้ ที่ถึง การประกอบธุรกิจนี้ เรื่องทุนไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เนื่องจากว่าสามารถเครดิตกันได้ ซึ่งร้านค้าหรือบริษัทที่ขายแบ่งหมักก็มีการให้เครดิตที่ดี โดยปกติสามารถเครดิตได้ในระยะเวลาหนึ่งเดือน หากระยะเวลาสั้นขึ้นหน่อยก็เป็นสามเดือน ผู้ซื้อจึงไม่ต้องชำระเงินวันต่อวัน สำหรับเปิดโก๊ะนั้น สามารถหาซื้อได้จากตลาดสด บางร้านจ่ายสด บางร้านเครดิตได้ เพราะสนิทกันเป็นคนในชุมชนด้วยกัน นอกจากนี้ คนในชุมชนมีความไว้วางใจเชื่อใจต่อกันถึงประมาณร้อยละ 70-80 มีการจัดทริป จัดกิจกรรมร่วมกัน คนในชุมชนมีความเชื่อใจในเรื่องการบริหารเงินของชุมชนค่อนข้างสูง หากมีการจัดกิจกรรม คณะทำงานของชุมชนจะเก็บเงินจากคนในชุมชนแล้วนำไปบริหารจัดการต่อ หลังจากนั้นมีการชี้แจงคร่าว ๆ ให้คนในชุมชนรับทราบ แต่ไม่ต้องจัดทำบัญชี เพราะทุกคนเชื่อใจกัน

3) มิติด้านเครือข่าย คือ ความเกี่ยวพันและผูกพันระหว่างกันของบุคคล ซึ่งประกอบขึ้นเป็นครอบครัว เพื่อน และคนรู้จักกัน การเกี่ยวพันระหว่างกันของคนในสังคม กลุ่มกิจกรรมหรือกลุ่มอาชีพองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม มีรายละเอียดดังนี้

ทุนทางสังคมของชุมชนย่านเยาวราชในมิติด้านเครือข่ายนั้น ถือว่ามีความโดดเด่นที่สุด เนื่องจากชุมชนย่านเยาวราชมีกลุ่มและเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งจำนวนมาก เช่น ชาวบ้านในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ตั้งแต่ในอดีตที่มีการอพยพย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองไทย โดยเป็นคนมาจากหมู่บ้านเดียวกัน ตระกูลเช่นเดียวกัน จึงมีความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน มีความห่วงใย เอื้ออาทรและช่วยเหลือกันทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การฝากให้ดูแลบ้านในยามที่ออกไปทำธุระหรือไปต่างจังหวัด หรือการให้वानเพื่อนบ้านให้ช่วยดูแลลูกหลานในเวลาที่ต้องทำงานขายของให้ลูกค้า เป็นต้น

องค์ประกอบของทุนทางสังคมที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช

พบว่าองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนย่านเยาวราช มีดังนี้

1) ระบบเครือญาติ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช เนื่องจากในระยะแรกที่คนจีนอพยพเข้ามาในไทยเพื่อต้องการสร้างกลุ่มซึ่งอยู่ในลักษณะของเครือญาติ มีความเป็นปึกแผ่น สามารถพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ระบบครอบครัวจีนหรือสังคมจีนนั้น เกิดจากครอบครัวจีนที่ตระกูลเช่นเดียวกัน หมู่บ้านเดียวกัน มีความเชื่อเดียวกัน ยึดโยงเข้าด้วยกันจนเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นมา แต่เมื่อคนจีนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย โครงสร้างสังคมจีนมีความแตกต่างจากเดิม อาจพักอาศัยอยู่ในละแวกใกล้ ๆ กันหรืออยู่ไกลกันออกไป อย่างไรก็ตาม คนจีนในชุมชนได้อาศัยการติดต่อสื่อสาร หรือการไปมาหาสู่กันแทน เพื่อยึดโยงโครงสร้างเครือญาติเอาไว้ ซึ่งสาเหตุหลักที่มีการรวมกลุ่ม หรือรวมเครือข่ายเครือญาติเอาไว้ เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคง ความปลอดภัยให้กับตัวเอง เป็นการพึ่งพาอาศัยกันในเวลายามยากลำบาก คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2) วัฒนธรรม ประเพณี เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช เนื่องด้วยเยาวราชมีอัตลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากชุมชนอื่น คนในชุมชนเยาวราชส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว จึงมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่เหมือนกัน โดยมีพื้นฐานการปฏิบัติหรือความเชื่อทางด้านแนวคิด ปรัชญาต่าง ๆ อย่างเช่น ลัทธิเต๋าที่เน้นการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีการกราบไหว้เทพเจ้า เน้นการกลับสู่ธรรมชาติ ส่วนลัทธิขงจื้อที่จะมุ่งเน้นระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง พ่อแม่ลูก เป็นต้น และศาสนาพุทธนิกายมหายานที่มุ่งเน้นปรัชญาการเสียสละ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่คนในชุมชนเยาวราชยึดถือปฏิบัติกันเรื่อยมาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น พิธีแต่งงานแบบจีน พิธีงานศพ (กงเต็ก) ส่วนเทศกาลไหว้เจ้าที่สำคัญในเยาวราช คือ งานเป็ยไฉ่ย หรือ แปดเทศกาลสำคัญ ได้แก่ วันตรุษจีน วันวันงวนเซียว วันเซ็งเม้ง วันไหว้บ๊ะจ่าง วันสารทจีน วันไหว้พระจันทร์ วันไหว้ขนมบัวลอย (ตั้งไฉ่ย) และวันไหว้สิ้นปี (ก๊วยนี้ไฉ่ย) โดยปกติคนจีนมีการไหว้เจ้าทุกเดือนอยู่แล้ว สังเกตได้ว่า คนจีนกลัวอด (อดข้าว อดตาย) ซึ่งคนจีนไม่ค่อยทำบุญ

มีความเชื่อว่า ทำบุญสุญญเปล่า ไหว้เจ้าได้กิน อยากกินอะไรไหว้อย่างนั้น ดังนั้น คนจีนจึงปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ต้องจัดเตรียมหาซื้ออาหาร ผลไม้ และสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการไหว้เจ้า ประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อใกล้ถึงช่วงวันเทศกาลสำคัญต่าง ๆ บรรยากาศในเยาวราชจะมีความคึกคักมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้คนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ต่างเข้ามาจับจ่ายใช้สอยหาซื้ออาหาร และสิ่งของจำเป็นต่าง ๆ เพื่อใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม จึงถือเป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนเยาวราชได้ตลอดทั้งปีผ่านประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ ที่เป็นวิถีชีวิตที่ต้องปฏิบัติตลอดทั้งปีของชาวไทยเชื้อสายจีน ทั้งนี้ เศรษฐกิจในชุมชนนี้จะดำเนินไปด้วยดี จึงขึ้นอยู่กับการรักษาประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ เอาไว้ เพราะผู้คนจะมาซื้อของจากที่นี่เพื่อไปไหว้เจ้า นี่จึงเป็นเสน่ห์ของเยาวราช โดยความเชื่อและความศรัทธาของคนที่นี่บ่งชี้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี ถือเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจในชุมชนนี้ให้มี ความเข้มแข็ง มั่งคั่งและยั่งยืน

นอกจากนี้ โดยเฉพาะในวันเทศกาลตรุษจีน สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงทำให้งานตรุษจีนเยาวราชเป็นเอกลักษณ์ มีสีสัน มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก พระองค์เสด็จฯ งานตรุษจีนเยาวราชอย่างต่อเนื่องทุกปี งานตรุษจีนเยาวราชที่ยิ่งใหญ่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะพระบารมีของสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระองค์ทรงทำให้งานเทศกาลมีสีสันขึ้น พระองค์ประดุกแม่เหล็กที่ทรงเป็นศูนย์รวมความยิ่งใหญ่ของงานตรุษจีนเยาวราช ซึ่งจะเห็นได้ว่า ประชาชนจากทั่วทุกสารทิศจะเดินทางมารวมตัวพร้อมกันที่เยาวราช เพื่อรอรับเสด็จฯ พระองค์ท่าน ถ้าตรุษจีนเยาวราชไม่มีพระองค์ ก็ขาดทั้งความหมายและความยิ่งใหญ่ไปมาก พระองค์จึงทรงเปรียบประดุก “องค์สัญลักษณ์ของงานตรุษจีนเยาวราช” ความยิ่งใหญ่ของการจัดงานตรุษจีนเยาวราชนั้นส่งผลให้ทั่วโลกรู้จักเยาวราชมากยิ่งขึ้นในอีกทางหนึ่ง

จากที่ได้กล่าวมา จึงทำให้เยาวราชมีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมจีน จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็นไข่นาหวานเมืองไทย ทั้งยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของไทย เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นแหล่งผลิตและค้าขายทองรูปพรรณที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของโลก อีกทั้งในด้านสังคมยังเป็นศูนย์รวมของผู้มีจิตศรัทธา และผู้ที่มีจิตวิญญาณทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี

3) ค่านิยม เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของชุมชนย่านเยาวราช เนื่องจากคนในชุมชนย่านเยาวราชจะได้รับการปลูกฝังค่านิยม หรือความเชื่อจากพ่อแม่ บรรพบุรุษให้ประพฤติตนเป็นคนดี มีความขยันขันแข็ง อดทน และประหยัดเก็บหอมรอมริบ โดยเฉพาะคนรุ่นก่อนที่ขยันทำมาหากินสามารถเก็บเงินสร้างเนื้อสร้างตัว ขยายกิจการจนใหญ่โตและร่ำรวยในภายหลังได้ ทั้งนี้ ชุมชนเยาวราชเป็นชุมชนค้าขายมาแต่ดั้งเดิม โดยเฉพาะตลาดสำเพ็ง มีทั้งผู้คนเดินที่ขวักไขว้ไปมาซื้อสินค้าจำนวนมากมาย และเด็กขนสินค้าด้วยรถเข็นเหล็กที่บรรทุกสินค้าเต็มคันรถเข็น การที่ชุมชนนี้สามารถเป็นชุมชนค้าขายมาได้ยาวนานนั้น สิ่งสำคัญคือ ผู้ประกอบการต้องมีความซื่อสัตย์ เพื่อสร้างความไว้วางใจ ความเชื่อใจให้กับลูกค้า

ตามที่เจ้าของร้านทองชื่อดังเจ้าหนึ่งในชุมชนเยาวราชที่เล่าให้ฟังว่า แนวคิดสำคัญในการทำธุรกิจการค้าจากบรรพบุรุษของตน คือ ต้องมีความซื่อสัตย์ เพราะว่าร้านทองเปรียบเสมือนธนาคารที่ต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า รักษามาตรฐานของทองคำเอาไว้ ลูกค้าจึงจะไว้วางใจและกลับมาซื้อทองใน

ร้านของตนได้อย่างยาวนาน นอกจากนี้ เจ้าของร้านขายผลไม้และร้านเกาลัดชื่อดังเล่าว่า ตนเองได้รับการปลุกฝังค่านิยม ความเชื่อ และการอบรมสั่งสอนจากบรรพบุรุษในเรื่องของการทำการค้าว่า จะต้องมีความซื่อสัตย์ ขยันขันแข็ง ไม่คดโกง จึงจะทำให้กิจการค้าขายมีความเจริญรุ่งเรืองและร่ำรวยได้

ดังนั้น ด้วยค่านิยมที่ถูกปลุกฝังของบรรพบุรุษจีน ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนจีนย่านเยาวราช มีความเจริญและมั่นคง ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนเกิดการเติบโตและมีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นค่านิยมที่ถือว่ามีความโดดเด่นมากกว่าคนเชื้อชาติอื่น

4) ความรู้/ ภูมิปัญญา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนย่านเยาวราช กล่าวคือ คนจีนแต่ละถิ่นฐานจะมีลักษณะเฉพาะและมีความรู้ มีศิลปะในการทำมาค้าขาย มีทักษะในการเจรจาต่อรอง และความถนัดเฉพาะในแต่ละสาขาอาชีพ ซึ่งจะมีฝีมือความชำนาญเฉพาะทางที่เคยร่ำเรียนมา หรือมีประสบการณ์การทำงานในด้านใดด้านหนึ่งมาตั้งแต่อยู่ที่เมืองจีน เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย จึงทำงานในสิ่งที่ตนเองมีความถนัดและแตกต่างไปจากคนท้องถิ่นเดิมที่อยู่ในไทย

อาถรรพณ์มาจากช่วงเวลาในปี พ.ศ. 2472 มีความรู้ทางด้านดนตรี ทำเครื่องดนตรีขายให้คนจีน คนไทย และครูยี่แปด เครื่องดนตรีที่ทำขาย เช่น ซิม ซอ อู้ ซอด้วง พิณ เป็นต้น วัตถุดิบที่สำคัญในการทำเครื่องดนตรีคือ ไม้้งอธง เป็นหน้าไม้ของซิม พิณ ซอ เป็นส่วนที่ทำให้เกิดเสียงไพเราะ ในเมืองไทยไม่มีไม้ชนิดนี้ ต้องนำเข้าจากจีน ในเมืองไทยส่วนใหญ่มีแต่ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้พะยูง ไม้มะค่า ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ เป็นต้น แรกเริ่มร่วมหุ้นกับเพื่อนกันสามคนเปิดร้านทำเครื่องดนตรีขึ้นมา จากนั้นค่อยแยกย้ายกันไป อาถรรพณ์ดำเนินธุรกิจร้านนี้มาตลอดชีวิต แม้ในช่วงสงครามโลก อาถรรพณ์ยังนั่งเฝ้าร้าน ไม่ยอมหนีไปไหน ทั้งที่ลูกเมียต่างหนีไปที่หลุมหลบภัยกันแล้ว ฉะนั้น อาถรรพณ์ไม่ทิ้งร้านไปไหน ต่อมาคุณพ่อรับช่วงกิจการต่อจากอาถรรพณ์ เรียนรู้วิธีการทำเครื่องดนตรี ผูกฝนจากร้านนี้เอง ต่อมารุ่นตัวเอง จะไม่ได้ทำเครื่องดนตรีเอง เนื่องจากขาดแคลนวัตถุดิบ ทางการเงินไม่ให้ขายไม้ส่งออกต่างประเทศ จึงต้องสั่งซื้อเครื่องดนตรีสำเร็จรูปมาจากจีนเลย

บรรพบุรุษรุ่นเหียด รุ่นที่ 1 ซึ่งอพยพมาจากประเทศจีน เป็นช่างตีเหล็ก ทำเงินที่เงินมาก่อน มีฐานะยากจน หลังจากเข้ามาในไทยแล้วทำงานตีเหล็ก ทำเงิน จากนั้นจึงปรับเปลี่ยนมาทำทอง โดยเปิดร้านทองเล็ก ๆ ตรงแถวทำนาราชวงศ์ด้วยเงินทุนที่เก็บหอมรอมริบ ถือเป็นร้านทองบุกเบิกในยุคสมัยนั้น และในเริ่มแรกนั้นจะผลิตสินค้าตามที่ลูกค้าต้องการก่อน ผลิตชิ้นต่อชิ้น รับค่าจ้างจากลูกค้า ซึ่งลูกค้าจะเป็นผู้ทำทุนให้โดยการซื้อทองคำแท่งมาให้ทางร้านผลิตเป็นทองเส้น เครื่องประดับ หลังจากนั้นเมื่อมีลูกค้าสนใจและเพิ่มมากขึ้น จึงผลิตสินค้าวางจำหน่ายมากขึ้น สำหรับเครื่องมือ เครื่องจักรในการทำทองจะผลิตขึ้นเอง

นอกจากนี้ หัวใจสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนย่านเยาวราชมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ คือ “การเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง” มีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงของระบบการซื้อขายในเยาวราช กรณีพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี โดยในสมัยก่อนถนนสำเพ็งมีผู้คนเดินจับจ่ายใช้สอยกันอย่างเนืองแน่นกว่านี้ แต่ปัจจุบันจำนวนคนได้ลดน้อยลงไปมาก เนื่องจากคนสมัยนี้หันมาซื้อของออนไลน์กันมากขึ้น จึงทำให้ร้านค้าต่าง ๆ ในสำเพ็งมีการปิดตัวลง มีห้องว่างเพิ่มมากขึ้น เจ้าของตึกแถวจึงต้องติดป้ายขายหรือให้เช่าตึกห้องแถวที่มีอยู่ อย่างไรก็ตาม เจ้าของบางคนได้ปรับเปลี่ยนตึกแถวให้กลายเป็นโฮสเทล เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้า

มาพักอาศัยในเยาวราช โดยมีการตกแต่งห้องพักให้มีความน่าอยู่แบบวัฒนธรรมจีนและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน จนเป็นที่นิยมกันในหมู่นักท่องเที่ยว

วิธีการนำทุนทางสังคมมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช

วิธีการนำทุนทางสังคมมาออกมามีใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในของชุมชนเยาวราช แบ่งออกเป็น 3 ระดับดังนี้

1) ระดับครอบครัว พบว่า ระบบครอบครัวของชาวจีนในชุมชนจะอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานรู้จักปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม มีวินัย มีความซื่อสัตย์ ซยัน อดทน ประหยัดและอดออมเนื่องจากในรุ่นของบรรพบุรุษที่อพยพย้ายมาจากโพ้นทะเล มีความยากลำบากแร้นแค้น สร้างเนื้อสร้างตัวด้วยหยาดเหงื่อและน้ำพักน้ำแรงของตนเอง จึงต้องการให้ลูกหลานยึดมั่นในหลักคุณธรรมและจริยธรรม และรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่ดงามเอาไว้ รักใคร่ปรองดองกันในเครือญาติเดียวกัน มีความไว้วางใจกัน ไปมาหาสู่และติดต่อสื่อสารกันตลอดแม้ในยามที่มีทุกข์หรือมีสุขก็ตาม พร้อมทั้งครอบครัวยังเป็นแหล่งความรู้ที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งให้คงอยู่สืบไป กล่าวคือ ครอบครัวใดที่ทำมาหากินด้วยวิชาชีพหรือความรู้ความสามารถเฉพาะทางนั้น บรรพบุรุษจะถ่ายทอดความรู้ หรือเคล็ดลับวิชาชีพให้กับลูกหลานในตระกูล เพื่อเป็นแนวทางในการทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ต่อไป

2) ระดับชุมชน ชุมชนเยาวราชมีผู้นำชุมชนที่เป็นที่ไว้วางใจของสมาชิกชุมชน เป็นที่เคารพของทุกคนในชุมชน ให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชนที่เดือดร้อน ดูแลผู้สูงอายุ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การสร้างเครือข่าย สร้างบรรทัดฐาน กฎระเบียบและช่วยเหลือพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น เช่น การทำถนนและจัดระเบียบร้านค้าบนทางเท้า ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เครือข่ายหน่วยงานภาครัฐมีการส่งเสริมการออมของคนในชุมชน สร้างชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยให้ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้อาวุโสในชุมชนช่วยถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กับคนในชุมชน เพื่อรักษาสิ่งเหล่านี้มิให้เลือนหายไปจากชุมชน พร้อมทั้งกระชับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มีความแน่นแฟ้นเพิ่มมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้แล้ว คนในชุมชนยังสามารถมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินงานของสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนได้ เพื่อเสริมสร้างให้สถาบันต่าง ๆ ในชุมชนดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ระดับกลุ่มหรือองค์กร เยาวราชมีการรวมกลุ่มที่โดดเด่นบนความไว้วางใจกัน เป็นเครือข่ายทางสังคมภายใต้กฎกติกา บรรทัดฐานเดียวกัน โดยมีรูปแบบการรวมกลุ่มในรูปขององค์กรการค้า และองค์กรทางสังคม โดยผ่านแซ่สกุล ผ่านความเป็นท้องถิ่นเดียวกัน ผ่านสำเนียงภาษาพูด ผ่านองค์กรการกุศล ดังเช่น สมาคมพ่อค้าทองที่เกิดจากรวมกลุ่มของผู้ประกอบการร้านค้าทองรายใหญ่ในย่านเยาวราช เนื่องจากขณะนั้นเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการประกอบการค้าของวงการค้าทองคำ เช่น ค่าเปอร์เซ็นต์ของทองคำที่ผลิต ค่าบำเหน็จ การแจกของขวัญ การกำหนดเวลาเปิด-ปิดร้านทอง ฯลฯ จึงเกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งชมรมร้านค้าทอง 11 ห้างขึ้นมา มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้การแข่งขันมีความเสมอภาคและเป็นธรรม โดยการกำหนดมาตรฐานการค้าทองร่วมกัน เมื่อการค้ามีการพัฒนามากขึ้น ภาครัฐจึงนำกฎระเบียบต่าง ๆ เข้ามาบังคับใช้ในการดำเนินธุรกิจ ด้วยการจัดเก็บภาษีทางแกนนำชมรมจึงร่วมมือกันจัดตั้งสมาคมพ่อค้าทองคำขึ้นมา เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่นมาก

ยิ่งขึ้น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และส่งเสริมคุณภาพของทองคำที่สมาชิกเป็นผู้ผลิต หรือจำหน่ายให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ดี ตลอดจนวิจัยและปรับปรุงการผลิตและการค้าให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เป็นการใช้ทุนทางสังคมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนย่านเยาวราช

ทั้งนี้ การรวมกลุ่มของสมาคมต่าง ๆ ของเยาวราชในปัจจุบันได้มีจำนวนลดลงไปจากในอดีตหรือหมดสภาพอำนาจในการต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มสมาชิก ซึ่งเดิมที่การก่อตั้งสมาคมขึ้นมาเพื่อมีอำนาจในการต่อรอง ดังเช่นสมาคมพ่อค้าทองคำที่ยังมีอยู่ เนื่องจากมีความเข้มแข็ง และการค้าเสรีไม่มีการผูกขาด

อภิปรายผล

ทุนทางสังคมในชุมชนย่านเยาวราชมีความเข้มแข็ง มีพื้นฐานจากความเข้มข้นทางวัฒนธรรมภายใต้อิทธิพลของแนวคิดขงจื้อและภูมิปัญญาอันเป็นแบบฉบับของชาวจีน ผลการศึกษาสถานะของทุนทางสังคมที่มีผลต่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในชุมชนเยาวราชสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมซึ่งเป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคมของ Putnam (1993, cited in Suwanee Khamman et al, 2008) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติด้านเครือข่าย ซึ่งมีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นเครือญาติที่มาจากแซ่ตระกูลเดียวกัน หรือหมู่บ้านเดียวกัน มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ จากความเป็นเครือญาติ บางคนล้มจะช่วยเหลือกัน ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด ติดต่อสื่อสาร ข้อมูลข่าวสารหลังไหลถึงกัน จนเกิดเป็นความไว้วางใจ เชื่อใจ ชุมชนเยาวราชมีความไว้วางใจในระดับบุคคลหรือครอบครัวที่ค่อนข้างสูง เพราะมีความเกี่ยวโยงกันทางสายเลือด มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกันในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ ในระดับกลุ่มหรือสมาคม มีความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จึงเกิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน ทั้งกลุ่มคนภายในชุมชนสู่ภายนอกชุมชน และจากกลุ่มภายนอกชุมชนสู่ภายในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดความเป็นพี่เป็นน้องกัน ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มีความเป็นธรรมกับสมาชิกทั้งคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ นอกจากนี้ คนในชุมชนมักจะปฏิบัติตามกติกา ระเบียบแบบแผนที่เคารพยึดถือปฏิบัติกันมาของสังคม หากคนในชุมชนกระทำผิด คนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่มีความอะลุ่มอล่วยต่อกัน มีการเคารพผู้อาวุโส ฟังคำสั่งสอนและคำตักเตือนของผู้ใหญ่ผู้อาวุโสในชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ แสน กิรตินันท์ (2016) เรื่องปัจจัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชาวจีน ที่พบว่าชาวจีนภายในชุมชนโบ้เป่ได้ประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมบนอัตลักษณ์ความเป็นจีน เช่น การรวมกลุ่ม ความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ความไว้วางใจระหว่างสมาชิกชาวจีน วัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนสร้างกลไกต่าง ๆ ภายในชุมชนจนภายในชุมชนเกิดความเข้มแข็งในมิติต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมทั้ง 3 มิติ ได้แก่ บรรทัดฐาน ความไว้วางใจ และเครือข่ายนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เพราะหากชุมชนขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลุ่มเครือข่ายจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ และหากเกิดขึ้นได้บรรทัดฐานและกฎระเบียบทางสังคมก็จะเกิดขึ้นบนพื้นฐานของความไม่ไว้วางใจกัน

ข้อเสนอแนะ

1) ชุมชนย่านเยาวราช นับว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ ที่มีชื่อเสียงและสร้างคุณูปการแก่สังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระหว่างประเทศ การรักษาไว้ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณี เป็นสิ่งที่รัฐควรให้ความสำคัญ ผู้นำและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมที่หล่อหลอมขัดเกลาคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงความสำคัญของทุนทางสังคมที่มีในชุมชน เพื่อเกิดประสิทธิภาพและมีความเข้มแข็งรุ่นสู่รุ่น

2) ในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาในเชิงปริมาณเพื่อหาในกลุ่มประชากรที่ใหญ่ขึ้น รวมถึงแนวทางในการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ไปปรับใช้ในชุมชนอื่นที่ต่างวัฒนธรรม ต่างประเพณี ต่างเชื้อชาติ ต่างภาษา และอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- Budduang, A. (2011). *Ability to bring social capital to Ban Bang Phra Community Bang Khonthi District Samut Songkhram Province*. Master degree thesis Social Development Administration Program. National Institute of Development Administration.
- Chaiamphon, S. (2016). *Social Quality: Concept, Dynamics, Changes and Thai Development*. Bangkok: National Institute of Development Administration.
- Chantavanich, S. (2007). *Assessing the Situation of the Worst Forms of Child Labour in Samutsakhon*. 1st ed. Bangkok: Asian Research Center for Migration, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- Kaewmuang, D. et al. (1999). *China : People & Culture in the South*. Encyclopedia of Thai Culture in the North 4.
- Keeratinawanun, S. (2016). *The Factors of the Strengthen Chinese Community*. *Academic Journal Uttaradit Rajabhat University*, 11 (2): 370.
- Khamman, S. et al. (2008). *Social capital & human capital development*. Office of the National Economic and Social Development Board, co-organized by the Chaipattana Foundation, Office of the National Economic & Social Development Board, and Thailand Development Research Institute, 29-30 November 2008, at the Ambassador City Hotel Jomtien, Chonburi.
- Kongprakob, N. (2017). *Background & identity of the 5 Chinese language groups in Thailand*. Retrieved from <http://nsnstudies.nsr.u.ac.th/?p=130>.

- Romerattanaphan, W. (2005). *Social Capital*. Bangkok: A project to promote learning for a happy community.
- Sinthunava, P. (2006). *The Network Construction Process Social Development & Social Welfare Work*. Bureau of Social Development & Human Security Standards: Bangkok.
- Skinner, G. William. (1997). *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*. New York: Cornell University.
- Srisuwankan, S. & Nitithanprapa, I. (2003). *Economic Strength*. *Journal of Economic & Social Affairs*. 40 (3): 23.
- Srisuwankan, S. (2005). *The economy is good or bad How to actually look*. *Journal of Economic and Social Studies* 42 (4): 25-26